

Valódi népolvasmánya hosszú évtizedeken át nem válhatott Petőfi költészete; csupán kiadójával való szerződésének lejártakor öltözhetett ponyvaszerű kiadványok jellegzetes köntösébe, s mi tagadás: akkor sem került a népek szánt kiadások gondozása és terjesztése arra hivatott kezekbe. Petőfit megértheti a legtanulatlanabb magyar ember is! — hangoztatjuk nyakra-főre, ami részben semmikép sem igaz, részben pedig igaz ugyan, de e téren meg se hogy sem gondoskodunk e „tanulatlan magyarok“-nak Petőfin való okos, tervszerű és célismerő neveléséről.

A kiállítás a népirodalomnak nagyszámú Petőfi-kiadványát tárja fel, de bizony a kalendáriumok címlapján a sok gyarló variánsban megjelenő haldokló Petőfi nem éppen az az út, amelyen a költőnek a faluban való meggyökereztetését legszívesebben látjuk.

Okosan válogassuk meg: mi való igazán a nép kezébe Petőfiből, s azt azután juttassuk is el a nép kezébe, ha mindjárt képes címlap nélkül is. S itt eszembe jut, hogy egy élelmes kiadó a *János vitéz* nagy operett-sikere alkalmából megkockáztatta, hogy valóban olesó kiadásban közrebocsássa Petőfi remekét. Belül Petőfit adta szószerint, de óvatosságból jónak látta a címlapra odanyomatni — Fedák Sári arcképét a daljáték címszerepében . . .

Valahogyan esonkának éreznők a kiállítást, ha az eszményi férj és apa csarnokában nem találkozunk a hitves s a gyermek: Júlia meg Zoltán alakjával. A nagyközönség talán ma is még nem éppen ünnepi érdeklődéssel, hanem valami „szenzációt“ fürkésző mohósággal fordul ama két üveges asztal fölé, amely az elhalványult fényű költő-ideál meg az elkallódott életű költő-ivadék emlékét idézi. De ez a kiállítás elvágta az idegen irányokba elágazó szájakat, és lehetőség szerint csak annyit mutat meg ebből a két elhanyagolt pályából, amennyi bennünk Petőfi glóriás alakjára mutat vissza. Órizzze meg a kiállítás látogatója róluk is azt a sugaras képet, amellyel Petőfi verseskönyvében találkozik.

Szolgáljon büszkeségünkre mindaz, amit ezen az emlékkiállításon fölemelöt és megnyugtatót látunk;

amit pedig szívesen látnánk, de hasztalanul keresünk, az szolgáljon emlékeztetőül az elmulasztott kötelességekre.

Rédey Tivadar.

Színházi szemle. Ez ismertetéseknek nem céljuk a budapesti színházi élet minden újabb jelenségével szemben állást foglalni. Pusztán azokra az eseményekre fogunk szorítkozni, amelyek akár a színeszi munka és rendezés, akár színi-irodalmunk, akár pedig színházjáró közönségünk szempontjából tüneti jelentőségűek.

Az idei színházi évad első zajosabb eseménye Molnár Ferencnek a Magyar Színházban előadott *Égi és földi szerelme* volt. A budapesti közönség és sajtó egy része tüntető magasztalásokkal fogadta a darabot s a „mélységes“, „magasztos“, „új drámai utakon járás“ jelszavai süvítettek a levegőben, sőt olyan kritikáink is akadt, aki *Faust* II. részével említette együtt. Ez édig dagadó hullámok azonban az első hetek után lassan elültek, s most már egy-két hónap távolságából hűvösebb szemlélettel vizsgálhatjuk a darabot is, az előadást is.

Molnár Ferenc írói kiválósága azokban az apró kis rajzokban, azokban az ügyes pillanatfelvételekben van, amelyeket a pesti élet egy-egy jellegzetesebb alakjáról lekapott. Ezekben a mulatságos apróságokban köztünk mozgó, velünk egy levegőt szívó embereket rögzített lemezre, s nem egy képe a főváros erkölestörténeti albumában állandó helyet nyert. Erre az irodalmi fajra predesztinálja a szerzőt nemcsak eleven és fürgé tekintete, hanem talán még inkább az, hogy elsősorban ötletíró, akinek alakító, szerkesztő képessége addig tart, ameddig egyetlen ötlete nyúlik. Mihelyt hosszabb futamokat próbál — kifulladás, és a mesterséges lélegzés eszközeihez kénytelen folyamodni. Ezért szenved ügyszólván minden hosszabb munkája valami gyógyíthatatlan szervi betegségben, ezért tart életük legtöbbször egyetlen évadig, ezért érezzük számtalanszor, hogy témája másfelé siklik, mint amerre indult s ezért kénytelen főötletét mindenféle al- és pótötletekkel agyonhalmozni.

Az *Égi és földi szerelemben* ez a jellemzően molnárferenci hiba még annyival súlyosodik, hogy mondanivalója öt felvonásra terpeszkedik széllyel és az elsősorban foto-

grafia-szemű, részleteket megfigyelő és realista látású író a szimbólum magasságáig akar repülni. A *repülés* szót nem metaforikus ideillősege toltta a kritikus tollára: itt valóban repülési szándékról van szó, fehér angyalszárnyakról, égi muzsikáról és karácsonyesti hangulatról.

Ezek az angyalszárnyak tipikusan pesti íróink egy része számára az utóbbi időben nagyon keresetté váltak. Egyet kerülünk, egyet fordulunk fővárosi irodalmunk utcsarkain, s egyszer csak újra meg újra azon kapjuk magunkat, hogy a pesti pocsoiyába felhőkön kikönyökölő angyalfejecskék mosolyognak le, s a fővárosi élet zavaros zerkovitz-i muzsikájára az égi magasságból muzsikálnak le egy nem kevésbé Zerkovitz-ízű dallamot. Szép Ernőnek és Molnár Ferencnek már az ilyen kis angyalokból egész múzeumi gyűjteménye van, nem is szólva e *nagy mesterek* csip-esup kis kabaré-tanítványairól. Úgy látszik, hogy az irodalmi angyalszínálás már egészen jó üzletté vált.

Az *Égi és földi szerelem* angyalszárnyai is ebből a már agyonhasznált és meglehetősen gyári módon dolgozó divatszalonból kerültek ki. Hogy Molnár Ferenc még mindig ez ócska motívummal dolgozik, ez talán kimerültségére mutat, s ezért merőn kegyeletlen dolog volna; azt azonban a stílusegység szempontjából jogosan meg lehet követelni, hogy művének szimbolikus arculatjára ne rakjon realiztikus szemlencsöket. Mert amikor az angyalszárnyakkal ékesített kisasszonyt a szerző cigarettára gyújtatja, akkor igazán csak halvány árnyalatok választják el attól a gimnazistától, aki görögpótló tankönyvébe Ludovisi Herának makrapipát rajzol.

De ez csak egyik fogatkozása a darabnak. Kínos látni, hogy az író a háború utáni idők erkölestelenül erélyes gazdagjaival az újabb, s szerinte ideálisabb nemzedéket egy féktelen érzékiségű fiatalemberben és egy hiszterika lányban akarja megtestesíteni. A csömörlésig undorító a színpadi technika raffinaltságainak hatásvadászó hajszolása, és mosolyt keltő, hogy ez ötfelvonásos dráma mondanivalója mennyire ki van már mondva az első felvonásokban, maga a történet pedig mennyire be van fejezve a negyedik felvonás végén, csak — csak még a szerző nem tudja.

Egyetlen jelessége a darabnak a rakodó munkásnak alakja. Itt a régi,

az igazi, a kisrajzú Molnár mutatkozik a maga legotthonibb biztonságában. A párbeszédnek ügyesen kihelyezettek, de itt is a legmagasztosabbnak elgondolt tirádák közé be-bevigyorog egy-egy molnárferenci stílus-fintor.

A előadásra a színház emberei nagy apparátussal készültek, de inkább csak a külsőségek sikerültek, elmélyíteni a darabot nem tudták. A színészek közül ügyes és hatásos figurát csinált Körmeny (a rakodómunkás szerepében), s igen jó volt a nagyon tehetséges Darvas Lili; az ő nagy stílus felé törekvő modora néhol majdnem elhitette velünk, hogy valóban angyalszárnyak csatognak előttünk, nem pedig papiros sárkány.

*

A Vígszínház sok tavalyi bűnéért engesztelt ki Csehov *Három nővére*nek előadásával. Végre olyan vállalkozás volt ez, amely a legtisztább irodalom és a színészeknek is alkalmat ad árnyékoló finomságokra és mélyebb emberábrázolásra. Csehov drámája a legkövetkezetesebb naturalizmus. E ma már túlhaladott irány azonban itt nem az idegizgítás és az élet ocsmányságának hajszolásában áll, hanem lényege az, hogy a színpadnak a valóság jelenségeit összesűrítő formáját elveti s helyette az élet apró, de jelentékeny megnyilatkozásaira építi fel művét. A drámai forma a maga időbeli korlátozottsága és tömegre számító hatása miatt kénytelen az élet szétszört és töredezett apróságait nagyvonulá vá stílizálni, a naturalista Csehov azonban embereinek tragédiáját nem egy-egy nagy esemény katasztrófáisan szétzúzó hatásából vezeti le, hanem — az élethez híven — mint számtalan apróságtól lassan szétmorzsoltt áldozatokat mutatja be. Ez a felfogás a színpad éles megvilágításához képest nagyon is halvány színekhez vezet, sűrített drámai összecsapások helyett nagyon is regényzerű esemény-mozaikot eredményez, de tagadhatatlanul mély, markolóan emberi és sóhajtásszerűen finom. A nagy orosz pusztaság melabúja fekszi meg a lelket és együtt könnyezünk a szláv embernek sorsbatörődő megadásával.

A Vígszínház színészyanyagának legjobbjai, Hegedűs, Varsányi Irén, Szerémy és Tanay kitünően bírják ez ábrázoláshoz szükséges stílust, s ezeknek a csendes fájdalomnak minden árnyalatát megfestették. A

rendezés is egységes hangulattá tudta varázsolni ezt a sok széthulló motívumot, csak azt nem értették, hogy miért kellett az utolsó felvonást sötétben játszani. A szerző nem így akarta, hiszen éjjel a szabadban nem szoktak pisztolypárbajt vívni, sem pedig utcán gyerekkocsit tologatni. E különösség kivált a Víg-színház részéről volt feltűnő, amely a valóságosítást gyakran a kelleténél is erőszakosabban hajszolja.

Amennyit azonban a Víg-színház a maga művészi épületén Csehov darabjával épített, annyit rontott egy hatásvadászó amerikai trükkdrámával és Heltai Jenő *Kis cukrászdájával*. Amarról szólni sem érdemes, emez is csak annyiban jellemző, hogy a budapesti közönségnek éppen nem kényes ízlésű része tetszésével tüntette ki. Pedig Heltai *Kis cukrászdájában* olyan italt szervíroznak, amelyet valami poshadt vizű Augussból merítettek, aztán megukrozták, citromot esavartak bele, s azt akarják velünk elhitetni, hogy limonádé, — limonádé, ami pedig még tiszta állapotában sem igazi színházi ital. Krónikás hűséggel azonban meg kell jegyezni, hogy a darabot a sajtó is — még a keresztény sajtó is — szívesen fogadta.

*

A *Nemzeti Színház* új igazgatójának eddigi vezetése alatt több felújítást hozott, mint új darabot. A reprizek közül a legjelentékenyebb előadás *Lear király* volt. Hevesi Sándor, a tudós igazgató és rendező arra törekedett, hogy e nagy tragédiát lehetőleg csonkítás, változtatás nélkül hozza színre. Shakespeare drámáinak előadásában az eddigi rendezés számára mindig az volt a főnehézség, hogy a sok színváltozással mai színpadon nem tudtak mit csinálni. Hogy a sűrű dekorálás időrabló szünetjeit lehetőleg csökkentésék, egyes színeket összevontak, és egy-két sor betoldásával egész változásokat igyekeztek feleslegessé tenni. De e változások által elveszett Shakespeare drámáinak egyik jelentékeny formai sajátága. A nagy angol költő úgy építette fel darabjait, hogy az egymásra következő színek a maguk időben szoros következtésével egymásnak hatását fokozzák. Shakespeare színei gyakran még vég- és kezdő szavaikkal is egymásba kapcsolódnak, sőt az is többször meg-esik, hogy egymás mellett futó esemény sorok egyes tagjait az író változtatva mutatja be. A színi képek

szakadatlanságát tehát szünetekkel széttagolni, nem is elsősorban a díszítési pauzák untató hatása miatt célszerűtlen, hanem főképpen azért hiba, mert a darab felépítésének művészi hatását teszi tönkre. Hevesi Sándor — aki a *Szentivánéji álom* rendezésével már tavaly is remekelt — úgy próbált ezen segíteni, hogy a díszletezést a lehető legegyszerűbbre szabta, egy-egy színt néha csak egy függöny vagy egy hátsó fal jelez, s így az össze nem vont képek pillanatok alatt változhatnak. A díszletek különben a maguk egyszerűségében is artistikusak és mentesek minden aprólékoságtól. Így azután a rendezés annyira közel jutott a régi angol drámák színpadához, amennyire csak mai ízlésünk számára lehetséges volt. — Csupán egy kifogása lehet a nézőnek: a színpadi képet egy állandóan ott maradó kettős pillérpár keretezi be, amely alapjában igen művészi hatását, csak az a baj, hogy a színészek játéksíkjába túlságosan mélyre nyúlik be s ezek gyakran előtte kénytelenek mozogni, s így a keret csak a belsőtéri jelenetben nem visszas, míg a szabadban játszó színekben, éppen mert sem pusztá határvonalnak nem marad meg, sem pedig az egész képhe nem olvadhat bele, kissé bántó hatású.

A rendezés nagy átgondoltsága persze a színészek játékkára is kiterjed és majdnem tökéletes együttes hatást nyújtat velük. A főszerepet Pethes Imre és Bakó László felváltva adják. Amannak inkább a modern drámákhoz találó egyénisége kissé a kelleténél halványabbra tompítja Lear páthosját. Pethes Learje sok lelki elmélyedéssel, nagy gondnal kidolgozott és igen értelmes beszédben megnyilatkozó szerep, de az egész darab stílusából kiesik. Ahol a szerző valóságábrázolása romantikusan felfokozott, ahol a színpad képe nagyvonalúan stilizált, ott a színésznek sem szabad ennyire közelről nézett, ennyire halkra hangolt ábrázolást nyújtani. Ez az alakítás nem annyira Lear, mint inkább — a gyermeki hálátlanság másrik nagy világirodalmi áldozata — Goriot apó. Bakó Lászlót alakja, hangja, temperamentuma inkább képesessé tesz erre a szerepre, de élvezhetetlen beszédje, hangsiklásai és kényszeredett mozgásai kellemetlen hatásúak. Ezért méltán lett közönségünk előtt — még stílushibája mellett is — népszerűbb Pethes Learje.

Új darabot eddig csak hármat

mutatott be a Nemzeti Színház. Az első Csathó Kálmán *Új rokonja* volt. A darab a regényből átdolgozott drámák szokott fogyatkozását nyögi. Lépten-nyomon a regényszerű elgondolás nyomait érezzük. Az első két felvonás pusztán környezetrajz, s ami cselekmény, az a harmadik felvonásba zsúfolódik össze. El kell azonban ismerni, hogy a szerző nagy ügyességgel tudja alakjait levegővel körülvenni, és a vidéki magyar kuriák hangulatát kifejezni. Sok finom részletvonást, mulatságos arcképet kapunk a vidék kicsinyes, de mégis rokonszenves életéből. Az előadás ezt a hangulatot mindenestül ki tudta árasztani, látszott, hogy a szereplők épen annyira otthon érezték magukat, mint amennyire mink, amikor egy kis pihenőre valamelyik vidéki rokonunk házába leruccanunk.

A Petőfi-centenáriumot méltóan ünnepelte meg a Nemzeti Színház Herczeg Fereneknek *A költő és a halál* c. egyfelvonásosával. A kis darab nem viseli magán az alkalmi művek hibáit. Nem lett pusztá aktualitás, csupán hangulat, hanem sikerült az írónak mély és akciószerű feszültséget darabja középpontjává tenni, s a költő utolsó óráiból olyan motívumokat ragadni meg, melyek Petőfi egész életére szimbólikus jelentőségűek.

A színház legfrissebb újdonsága Voinovich Géza *Rákóczi*ja. A darab hatásos és megható jelenetekben bővelkedik, finom és nemesen előkelő dikciókkal van tele, hangulatai pedig gyakran nemzeti érzésünk telijébe markolnak, de a maga egészében inkább dramatizált életrajz, mint dráma. Szinte iskolai példája lehetne annak a dramaturgiai tételnek, hogy miként lehet egy eseményekkel zsúfolt darab mégis igazí drámai akció nélkül. Laza kötésű jeleneteivel történelmi epikum inkább, mint színdarab. Pedig több helyütt megkísérli a szerző, hogy ezt a formagyűrűt áttörje: néhol a drámai összeütközés, néhol pedig a szimbólum irányában. A szimbólumok nagyon szépek, s Rákóczinak és feleségének egy-két jelenetéből, vagy mardosó önvivódásaiból valóban kiveszapható volna valami színszerű összerobbanás, de így, amint a szerző elhelyezte őket, csak a motívumok halmozására szolgálnak. S érdekes, hogy a történeti eseményeknek ez a zsúfolása sem volt elég az írónak ahhoz, hogy hősének, Rákóczinak iga-

zán plasztikus körvonalakat adjon: imbolygó határozatlanság marad nemcsak mint karakterrajz, hanem mint drámai középpont is. A színi formának e hiánya már az elégius szépségű *Mohácson* is látszott, de ott a cselekmény időbeli összehúzóerősége mégis némileg feszesebb keretet vont az ábrázolt események köré, mint itt, ahol Rákóczinak sorsa elfogatásától kezdve egészen a rodostói időki színpadra vetítették. E drámaiatlan formában azonban nagy művészi szépségek is sorakoznak elénk. Egy-egy jelenet felépítése igen finom, hangulatai könnyekig meghatóak, az meg valósággal virtuóz, miként tud a szerző történelmi hitellességű okmányokat, leveleket frissé modernizálni. Az egész dráma egy finomízlésű, előkelő páthosú és igaz magyary léleknek megnyilatkozása. Az előadás összevágó volt, de a tömegek mozgatása kissé ügyetlenül hatott. Azonkívül éppen úgy mint *Lear király* előadásában, itt is hiányát éreztük a Nemzeti Színházunkból már-már teljesen kivesző nagy stílusnak. A főszerepet Kiss Ferenc játszotta, s egy-egy mozdulatában, arcjátékában, felkiáltásában megkapóan igaz hangok csapódtak felszínre, de nem értjük, hogy miért kell a költőnek néha éppen legszínesebb páthosát prózává szűrkiteni. S nagyjában ezt látjuk a színház gárdájának legnagyobb részén. Gondolkodó fő, megrázó erejű, vagy gazdag humorú tehetség van közöttük akárhány, prózai beszédtechnikájuk pedig a magyar színészet történetében szinte korszakosnak mondható, azonban forróbb hevületű, ritmikusabban szárnyaló darabokban stílustalanok. Ez a kérdés azonban egész mai színészetünk lényegébe vág, azért talán egy más alkalommal majd bővebben róla...

Galamb Sándor.

Két önvallomás. (*Wassermann és Biró Lajos.*) Mindkettőnek, a német regényírónak úgy, mint a magyaroknak ugyanaz a belső szükség, lelki kényszer adta kezébe a tollat, hogy az első megírja az út történetét, melyet ő „mint német és mint zsidó” tett meg és hogy a második ugyancsak a zsidókérdésről kiadja a „Zsidók útja” című füzetét. Mindketten felismerték, nem tagadják és nem leplezik többé, hogy *van* zsidókérdés, amelynek ilyen vagy olyan elintézése nemcsak a zsidóságra, de mindazon népekre is fontos, amelyek körében